

НАЈБИТНИЈЕ НАЗНАКЕ ИСТОРИЈЕ РАЗВОЈА ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Апстракт: Предшколско васпитање, као компонента васпитања, према критеријуму узраста васпитаника, јавља се у оквиру породичног васпитања много прије институционалног збрињавања и чувања дјете и васпитно-образовног дјеловања. Функције друштва и породице у односу на дијете одувјек су биле подијељене. Степен садејства оба ова чиниоца, међутим, није био увијек истог значаја и интензитета. У неким друштвима, породица је у овлаштењу према дјетету, имала апсолутни приоритет над друштвеном заједницом. Може се рећи да је предшколско васпитање и образовање условљено, у првом реду, организацијом друштва у цјелини, начином организације породице у цјелини и циљевима идеологије и правне политике одређеног друштва. Сам циљ васпитања је друштвено-историјски условљен и одређен, без обзира да ли се ради о институционалном или ванинституционалном васпитању и образовању.

Кључне ријечи: предшколско васпитање и образовање, породица, историјски развој

СХВАТАЊЕ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У ДЈЕЛИМА ФИЛОЗОФА И ПЕДАГОШКИХ КЛАСИКА

Посматрано са историјског аспекта, однос према дјети, њихово подизање, васпитање и образовање, мијењало се кроз историју. У првобитној заједници, однос према дјети био је прагматично оријентисан, тј. настојало се да се дјеца оспособе за лов, риболов, сточарство и бригу око родитеља када остаре. Разлика у васпитању дјете била је само према полу. Дјеца, ако нису могла да испуне захтјеве родитеља и средине, напуштана су. Због болести и смрти дјете није се туговало.

Када је стари вијек у питању, постоје подаци да су родитељи у старим цивилизацијама (египатској, мезопотамској, картагинској) настојали да својој дјети учине дјетињство забавнијим и пријатнијим. На многобројним

* daliborka.skipina@ffuis.edu.ba

** mirjana.samardzic@ffuis.edu.ba

цртежима, сачуваним из старог Египта у призорима породичног живота, види се необична приврженост дједи. Призори породичног живота фараона, препуни су мотива који изражавају љубав према дједи, миловање, грљење, љубљење, држање у крилу и сл. Исказивање љубави према потомству била је главна карактеристика њиховог односа према дједи. Египћани су обично имали велики број дјеце и улагали су доста труда у њихово подизање (Капор-Стануловић, 1985).

У античком периоду, конкретно у Спарти, у држави у којој ни васпитање, ни образовање нису могли бити друкчији него војнички, каква је била и сама држава, дјеца су се васпитавала и образовала до седме године код куће, али би, према одлуци најстаријих чланова у родовском савезу (фили), дједу која су била закржљала, слаба и недовољно развијена издвајали и остављали у планини Тајгет, на милост и немилост разним звијерима. То показује да је породично (предшколско) васпитање и образовање било ствар државне власти и они су доносили коначне одлуке о судбини дјеце.

У Атини, васпитни циљ био је васпитати добре грађане, али на начин који одговара карактеру трговачке и високо културне атинске државе (Žlebniĳ, 1970). Дјеца су се до седме године васпитавала и образовала код куће. Васпитавали су их робови, односно ропкиње. Највећи значај придавао се физичком развоју, али није се занемаривала ни склоност дјетета према игри, као ни његов почетни рад и умни развој и развој његове фантазије.

Познати грчки филозофи, Платон (427–347) и Аристотел (394–322), указивали су на важност предшколског васпитања и образовања. Истициали су значај физичког васпитања и њега, као и важност игре, причање прича и бајки, као и утицај околине на развој дјетета. Платон и Аристотел су заговарали идеју да образовање дјеце почне много прије шесте, седме године живота. Обојица су скренули пажњу на потребе развоја индивидуалних способности дјеце у учењу, као и моралних особина личности, као задатака васпитања. Платон је у свом дјелу *Држава* изнио идеју о систему васпитања и образовања дјеце раног узраста које би било под надзором државе, као и поставке о садржају и методама рада са најмлађима. Залагао се за васпитање и образовање дјеце владајуће класе узраста од треће до шесте године. Указао је на васпитни значај игре и литературе и поставио захтјеве у вези са особама које се брину о дједи. Аристотел је за разлику од Платона наглашавао важност породице јер она претходи стварању државе, али не наглашавајући њену васпитну функцију. Дужност родитеља била је да брину о развоју дјетета до седме године, до поласка у школу. Аристотел је указивао на двије етапе предшколског васпитања: прву, од рођења до пете године, и другу, од пете до седме године. У првој етапи требало је посветити пажњу исхрани и развијању покрета, односно физичком развоју, док је другу

етапу требало заснивати на игри, учењу и припремању дјеце за школу. Без обзира на разноврсне идеје Платона и Аристотела о васпитању и образовању дјеце раног узраста, карактеристично је, за овај период, да се за породицу и о свему што се дешава у породици старала држава. То је значило да се и интереси породице у цјелости подређују интересима државе, па самим тим, и васпитање и образовање дјеце од рођења је требало да преузме држава (Грандић, 2004).

У римској цивилизацији, многе поставке о васпитању и образовању дјеце преузете су из грчке културе. Римљани су високо вредновали дјецу, можда чак више него Грци. Имали су већи број дјеце, што се може тумачити и експанзионистичком римском политиком, којој су били потребни војници ради освајања нових територија. У различитим списима из тог доба може се наћи разматрање Римљана о потреби подизања дјеце уз много љубави и дисциплине. На дијете су гледали као на биће које од малих ногу треба усмјеравати и подучавати. Временом је то довело до стварања организованог система обучавања, али само за мушку дјецу. Разлика између односа родитеља и дјеце у Грчкој и Риму огледала се у томе што је у Риму био израженији ауторитет оца. Отац је био неприкосновен и одлучивао је о животу дјетета, имао је потпуну власт над њим.

Познати римски теоретичар, Марко Фабије Квинтилијан, у расправи *О васпитању говорника* посебну пажњу придаје управо питањима предшколског васпитања и образовања. Од родитеља и оних којима се повјеравало васпитање и образовање дјеце, захтијевао је, поред физичког здравља, правилан говор и висок ниво моралности. Поред игре као основне активности, Квинтилијан је истицао да је у овом периоду могуће почети с организованим активностима, помоћу којих ће дјеца систематски стицати знања о свијету. Критикујући родитеље да погрешним поступцима, личним примјером кваре морал дјеце, истицао је да је држава та која мора преузети бригу о васпитању и образовању дјеце (*Збирка текстова педагошких класика, 1960*).

Из наведеног видимо да је предшколско васпитање и образовање у робовласничком друштву (периоду) било концентрисано, искључиво, у породици и није било институционално организовано.

Средњи вијек представља корак назад у односу на антички период. Под утицајем хришћанске религије, преовладавало је схватање да је дијете по природи рђаво. Оно се рађа са прародитељским гријехом. Циљ васпитања био је „спасити дијете од гријеха“, што се постизало физичким кажњавањем. Дијете се сматрало човјеком у малом, па се није ни јављало посебно интересовање за изучавање дјетета. Бригу о психофизичком развоју дјеце водила су свештена лица.

У периоду хуманизма и ренесансе истиче се радост, уважавање живота и уживање у животу, као и већа могућност и значај васпитања и образовања. Став према дјетету је хуманији. За период XVII и XVIII вијека карактеристично је то да се јавља велики број мислилаца и практичара као што су: Џон Лок, Жан Жак Русо, Јан Амос Коменски, Јохан Хајнрих Песталоци и други, који су посебну пажњу посвећивали васпитавању дјеце предшколског узраста (Пејић, 2001).

Први међу хуманистима који је нагласио важност породичног васпитања и образовања је италијански хуманиста Мафео Веђо. У свом дјелу *О васпитању дјеце и њиховим лијепим обичајима*, он говори, између осталог, о значају моралног васпитања и утицају мајке на дјецу, с нагласком на вриједност примјера као васпитног средства (Савићевић, 1967).

О значају породице говорио је и Томас Мор. У свом дјелу *Утонија*, истицао је да сва дјеца имају једнака права на васпитање и да родитељи – мајка, треба да воде бригу о свом дјетету (Žlebniĳ, 1970). Социјалутописта Томазо Кампанела (1568–1639), у дјелу *Град сунца*, такође је расправљао о породици и васпитању дјеце. Сматрао је да о васпитању и образовању дјеце треба да се стара друштво – држава. Мајка треба да подиже дијете прве двије године живота, а онда треба да га преда посебним учитељима који ће водити рачуна о његовом васпитању и образовању. Из тог разлога, сматрао је да друштво мора да посвети посебну пажњу васпитању родитеља, посебно будућих мајки (Campanella, 1964).

Чешки педагог Јан Амос Коменски (1592–1670) сматра се, у историји педагогије, зачетником савремених идеја о предшколском васпитању и образовању. У свом дјелу *Материнска школа* истицао је да велику пажњу треба посветити васпитању и образовању у раном дјетињству, нагласио важност васпитања у тим годинама живота у окриљу мајке дјетета. Предшколски период сматрао је припремом за васпитно-образовни рад у школи, те је стога задатак материнске школе, тј. васпитања и образовања у породици, био да омогући дјецу стицање елементарних знања и представа о средини у којој живе (Коменски, 2000).

Јан Амос Коменски, у свом раду *Пампаедиа*, увео је идеју цјеложивотног учења и због тога је основао осам школа које човјек пролази у току живота. Прва школа је *Школа рођења*, усмјерена на будуће родитеље. Коменски је нагласио важност пренаталног раздобља за будући развој и живот дјетета. Он је истакао чињеницу да брига о дјецу мора започети чак прије рођења. Родитељи су замољени да бригу о зачетом дјетету почну на скроман и мудар начин. Друга школа је *Школа дјетињства*, која, по мишљењу Коменског, има највећу важност, јер пропуштено у дјетињству се тешко и уз велике напоре може касније надокнадити. Родитељи треба да преузму одговорност

за дјечије путовање кроз школу дјетињства (у свакој породици), те их упозорава да ће непоновљиву прилику пропустити ако не посвете довољно пажње раном учењу своје дјеце о корисним стварима (Savićević, 1970).

Школу дјетињства подијелио је у шест етапа: етапа новорођенче, етапа сисање, етапа жамора и првих корака, етапа говора и доживљавања, етапа морала и страхопоштовања и етапа првог учења. За *Школу дјетињства*, Коменски је написао приручник за родитеље познат као *Информаториј за школу материнску*. Велика заслуга Коменског састоји се у томе што је први указао на значај системског предшколског васпитања и образовања и разрадио систем задатака, садржаја и метода којима ће мајке васпитати и образовати дјецу до њиховог поласка у школу у шестој години тако да они улазак у школу и учење прихвате са уживањем (Komenski, 1886).

О значају породичног васпитања и образовања дјеце говорио је и Џон Лок (1632–1704) у свом дјелу *Мисли о васпитању*, које је настало као одговор на питања многих родитеља како да васпитају своју дјецу. Позната је његова теза да је дијете рођено као табула раза и да је он као представник педагошког оптимизма вјеровао да се васпитањем може много постићи. Вјеровао је у снагу разума и развој способности појединца под утицајем средине и сопственог искуства. Дужност породице – родитеља била је да обезбиједи услове за несметан развој тих способности (Пејић, 2001).

Значајане идеје о васпитању и образовању дјеце раног узраста дао је и Жан Жак Русо (1712–1798). Позната је његова идеја о дјететовом природном развоју уз минималну сметњу одраслих, али и уз њихову велику љубав и поштовање личности дјетета. Пребацивао је родитељима, нарочито мајци, што одбацује родитељске, дужности у васпитању и образовању дјеце. Наглашавао је да родитељи умјесто власти над дјетцом и спровођења своје воље у васпитању, треба да поштују природу дјетета. У том смислу је указивао да би родитељи требало да се образују за свој родитељски позив, и да је то нарочито дужност мајке, јер дијете не може бити васпитано од неког ко ни сам није добро васпитан. Васпитање и образовање у породици је за Русоа од пресудног значаја јер „... нема заносније слике од породичне слике; али једна једина ружна црта нагрди све остале... Деца удаљена од куће, расејана по васпиталиштима, манастирима, гимназијама, пренеће на друге љубав према очинској кући, или, да се боље изразим, донеће у њу навику да не воле ништа...” (Русо, 1925, стр. 34).

Значајан допринос развоју теорије предшколског васпитања и образовања дао је и Јохан Хајнрих Песталоци (1746–1827). Залагао се да се рано васпитање и образовање дјетета одвија у породици, гдје највећи утицај треба да има мајка, о чему говори у свом дјелу *Како Гертруда учи своју дјецу – покушаји да се мајке науче како да своју дјецу саме поучавају* (Песталоци, 1946).

Све области развоја дјетета (физички, морални и интелектуални развој) стаљао је у функцију радног васпитања, које је, за разлику од тада постојеће праксе оптерећености дјетета радом, требало да буде усклађено са укупним способностима дјетета. Истицао је да игра дјетета, учење и рад треба да се међусобно допуњавају (*Табаци из историје педагогике, 1947*).

Осим свјетских педагошких мислилаца, васпитање и образовање дјецe предшколског узраста било је предмет проучавања и наших познатих педагога (В. Бакића, Ј. Миодраговића, В. Ракића, С. Протића и др.). У њиховим радовима могу се наћи значајне идеје и показатељи о улози и значају породице за развој, васпитање и образовање дјецe до поласка у школу. Као једну од најзначајнијих идеја које су истицали у васпитању и образовању дјецe до поласка у школу, јесте значај и незамјењива улога породице, родитеља – мајке, као темеља за сваки даљи развој и друштвено васпитање (Пејић, 2010). Дакле, из напријед наведеног можемо закључити да већина педагошких класика, како свјетских, тако и наших, сагласна је да је улога породице, родитеља – мајке у развоју и одрастању дјетета до поласка у школу доминирајућа и једина.

НАСТАНАК И РАЗВОЈ ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Са појавом индустријске производње, повећавају се потребе за новом радном снагом, што доводи до запошљавања жена и запостављања дјецe раног узраста чије је васпитање традиционално било повјеравано мајкама. То је један од разлога што се отварају установе за чување и припремање за рад дјецe предшколског и млађег школског узраста.

Социјалутописти, Шарл Фурије (1772–1837) и Роберт Овен (1771–1858) сматрали су да дјецу треба да васпитава и образује друштво у специјалним институцијама у којима раде његоватељице које су оспособљене за овај посао и имају љубав према дјеци. Један од оснивача првих усанаова за ванпородичну бригу о најмлађима био је Јохан Фридрих Оберлин. Он је у Француској 1769. године организовао тзв. *Школу плетења*. Зависно од сезоне, предшколци су се у тим школама окупљали једном или два пута седмично у трајању од једног до четири сата (Vonta, 2009).

Ипак, сматра се да је Роберт Овен први реализовао идеју институционалног предшколског васпитања и образовања. Овен је био сувласник фабрике у Њу Ланарку у Шкотској, у коју је увео низ мјера побољшања живота радника, смањио је радни дан за дјецу, повећао радничке наднице, основао кухиње, дјечији вртић и школу. Године 1816. за дјецу

својих радника оснива *Нови институт за формирање карактера*, у којем је васпитни систем био подијељен у три фазе: јасле за дјецу од рођења до треће године, школу за малу дјецу од треће до шесте године и основну школу за дјецу од шесте до десете године. Први пут је увео назив *забавиште* за дјецу од три до шест година. Рад са предшколском дјецом углавном се сводио на игру и забаву на отвореном. Овакве установе имале су васпитни карактер – биле су чувалишта за вријеме одсутности родитеља. Овен је 1824. године у Индијани у САД основао комунистичку заједницу *Нова хармонија*, која се убрзо по оснивању угасила (Vonta, 2009).

Као најпопуларнији модел организованог васпитања и образовања у раном дјетињству у XIX вијеку може се сматрати Фребелов вртић. Фридрих Фребел је, слиједећи Песталоцијева начела о смјештању дјеце у институције док су им родитељи на послу, 1816. године у Грисхајму основао *Универзални њемачки васпитни институт* за предшколску дјецу. У институту је широко примјењивао очигледност, учио дјецу сеоским пословима и организовао физичке вјежбе. Године 1837. у Њемачкој, у Блакенбургу, оснива *Установу за развој стваралачких мотива дјелатности код дјеце и омладине*, којој је три године касније промијенио назив у *Дјечији вртић*. Сматрао је да васпитање и образовање почиње од рођења и тај први период који траје до поласка у школу сматрао је веома значајним за развој и формирање човјека. Заступао је начело да први учитељ треба бити природа. Фребел је посматрао дијете као биће које се развија слично биљци, па је стога и установе за предшколско васпитање и образовање назвао дјечијим вртићима. Дјечији вртићи били су тако изграђени да су дјеца у њима могла расти природно „као цвијет у врту“ и напредовати у својој љепоти. Полазио је од природних способности дјеце и инсистирао да се већ у трећој години живота, када дијете осјећа потребу за другом дјецом, омогући васпитање и образовање дјетета у групи његових вршњака. Основна мисао је да дјеци предшколског узраста треба омогућити физички развој, вјежбати њихова чула и развијати њихов дух у складу са људском природом. Наглашавао је значај моралног, емоционалног, интелектуалног и радног васпитања за развој личности. Основа васпитног рада су игре и разна занимања с одговарајућим дидактичким материјалом. Тако су настали његови познати „дарови“, чија је основна сврха била разумијевање кроз анализу, које су сачињавали лопта, чији је савршен облик симбол јединства, затим коцка, као први симбол разноликости у јединству, и ваљак, као симбол живота. У дјечијим вртићима организовао је разне игре, мануелна занимања и активности (рецитовање, пјевање, плес и др.), чији је задатак био развијање дјечијег рјечника и мануелних и духовних способности. Фребелов систем предшколског васпитања и образовања карактеристичан је по томе што је био цјеловит, методички осмишљен и образложен, уз средства, активне методе и садржаје прилагођене специфичностима предшколске дјеце

и условима њиховог институционалног васпитања и образовања (Каменов, Спасојевић, 2008).

Почетком XX вијека у Италији развио се још један модел организованог васпитања и образовања у раном дјетињству. Марија Монтесори (1870–1952), лекар из Италије, коју је заинтересовало васпитање и образовање, бавећи, се лијечењем дјеце са сметњама у развоју у психијатријској клиници, основала је 1907. године васпитну установу под називом *Дом дјетета*. На основу властитог искуства створила је специјалну методу васпитања и примијенила је у васпитној установи коју је основала. Сматрала је да је ментални развој продужетак биолошког и да за развој дјетета велики значај има његова интеракција са физичком и социјалном средином. Цјелокупни систем васпитања Монтесори је засновала на схватању да се интелектуални живот дјеце може пробудити путем вјежбања чула. Марија Монтесори званично се сматра оснивачем предшколске педагогије (Нешковић, 2007).

Крајем педесетих година XX вијека, највећи допринос упознавању проблема развоја дјетета дао је швајцарски психолог Жан Пијаже (представник женевске школе), са својом теоријом о когнитивном развоју у којој се дјетету признаје да располаже знатним способностима и да оно није само пасивни прималац информација него активни учесник у свом развоју. За разлику од представника женевске школе, који сматрају да је учење подређено развоју, представници московске школе на челу са Л. С. Виготским, сматрају да је учење надређено развоју. Психичке функције су резултат културног развоја. Рад (игра), практичне активности, остварују се кроз спољне социјалне интеракције, које се потом интериоризују и тако постају психички процеси. Зато је улога одраслих (родитеља, васпитача) да стварају богату и подстицајну средину.

У раним шездесетим годинама XX вијека, у оквиру развојне психологије изнесене су чињенице о важности раног учења и социјализаторске функције групе на развој дјетета, што је, између осталог, условило појаву компензаторских програма за рано васпитање и образовање. Показало се да је главна слабост компензаторских програма тежња за ублажавањем посљедица, а не уклањање узрока (Каменов, Спасојевић, 2008). Најуспјешнији су били они компензаторски програми који су дјеловали истовремено и на дјецу и на родитеље, са циљем да учврсте њихове међусобне односе, а не да буду замјена за њих.

У седамдесетим годинама XX вијека у вртићима је превладавао врло структуриран и дидактички оријентисан програм. Под утицајем компензаторских покрета догодио се некритички пренос искуства из школе у дјечије вртиће и пошколовање вртића.

У осамдесетим годинама XX вијека долази до промјена, повећава се тренд интеграције дјеце у вртиће. Околности се стално мијењају, шири се увјерење да је предшколско васпитање и образовање корисна допуна породичном васпитању и образовању дјеце из свих сфера живота. Томе су углавном допринијела најновија сазнања и теорије из развојне психологије, које су показале важност учења у првим годинама за когнитивни и социјални развој.

Као што видимо, улога вртића се кроз раличите периоде мијењала. Организовани вртић, тј. институционално збрињавање и чување дјеце и васпитно-образовно дјеловање, почело се развијати крајем XIX и почетком XX вијека, када је дошло до „индустријског модела“ породице и истовременог повећања запослености родитеља. Из тог разлога, родитељи су имали све мање времена за васпитање и образовање своје дјеце, тако да вртић постаје све важнији. У прве двије деценије XX вијека најважнији циљ вртића био је да дјеца стекну навике учења и припреме се за школу.

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ (РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ)

Организовано предшколско васпитање и образовање у Босни и Херцеговини почело се јављати двадесет и више година касније у односу на друге, сјеверније крајеве бивше Југославије, што је условљено специфичним историјским, друштвено-политичким и економским развојем. Прве предшколске установе јављају се у другој половини XIX вијека, доласком Аустроугарске монархије на просторе Босне и Херцеговине. У овом периоду установе за предшколску дјецу у БиХ биле су приватне и конфесионалне, није постојала ниједна државна установа ове врсте, за разлику од развијених дијелова Југославије, гдје је, већ тада, постојала, за оно вријеме прилично развијена, мрежа државних предшколских установа (Magendić, 1989). За почетак предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини биле су карактеристичне двије врсте предшколских установа – сиротишта и забавишта. Прве су биле изразито социјалне установе, чији је основни задатак био да се напуштеној дјечи и сирочићима пруже основни услови за одржавање живота, док су забавишта имала наглашенији педагошки аспект и окупљала су углавном дјецу имућнијих родитеља, с циљем да се та дјеца, у организованом васпитно-образовном раду, припремају за школу. О васпитно-образовном раду у забавиштима у овом периоду, његовој организацији и садржају рада, можемо судити захваљујући првом писаном документу те врсте. То је *Програм рада у забавишту*, објављен 1899. године, а одобрен од Министарства просвјете и црквених послова. Програм је

представљао једну цјелину у којој се анализом могу издвојити три дијела, и то: задатак забавишта, задатак забавиље и оријентациони програм рада. *Програм рада у забавишту* из 1899. године био је годинама (све до Другог свјетског рата) једини документ који је регулисао васпитно-образовни рад у забавиштима (Милијевић, 2010). У педагошкој периодици овог времена веома мало се писало о институционалном васпитно-образовном раду са дјецом предшколског узраста, што нам указује на то да се овом периоду у Босни и Херцеговини мало пажње посвећивало предшколском васпитању и образовању.

Падом Аустроугарске монархије и стварањем Краљевине СХС долази до интензивнијег развоја предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини, у односу на друге крајеве бивше Југославије, гдје је забиљежена извјесна стагнација у овој области. Овоме је допринио интензивнији развој капиталистичких друштвених односа и укључивање у производњу већег броја жена – мајки, што је постала и економска нужност многих породица (Marendić, 1989). У овом периоду званичне просвјетне и социјалне власти показивале су више интереса за ову област, што се огледа у већем броју законских и других аката, као и повећаном надзору над овим установама, а посебно у отварању државних забавишта и обданишта у већим градовима Босне и Херцеговине. Прво државно дјечије обданиште у Босни и Херцеговини отворено је почетком 1920. године у Сарајеву (Marendić, 1989). Васпитно-образовна улога овог обданишта проширивала се и на дјечије породице, што се огледало у захтјеву управе обданишта да све неписмене мајке морају похађати алфабетски течај, а у случају непоштовања овог захтјева, биле су предвиђене санкције. У овом периоду у Сарајеву је радило и једно забавиште за дјецу руских емиграната. Иако је одмах послје Првог свјетског рата постојала могућност за отварање државних предшколских установа, законски је то питање регулисано тек 1929. године, доношењем *Закона о народним школама* који је одиграо одређену улогу у ширењу мреже државних установа за предшколску дјецу (Милијевић, 2010). Закон је дозвољавао отварање забавишта у већим градовима и индустријским центрима, али нису биле ни одбачене могућности за отварање нових приватних и конфесионалних, као и наставак рада већ постојећих. Поред католичких, отворена су православна и јеврејска забавишта, а муслиманска дјеца обухватана су мектебама. Годишњи програми ових забавишта били су слични и у избору садржаја руководили су се Програмом из 1899. године.

У току НОБ-а постепено престају са радом сва забавишта и обданишта из претходног периода (Marendić, 1989). Најдуже су радила забавишта у Сарајеву, до 1943. године. Тешке ратне прилике и велики број ратне сирочади наметнуле су потребу отварања дјечијих домова на ослобођеним територијама ради обезбјеђивања основних, егзистенцијалних

услова за заштиту дјече. Како је рат одмицао, ови домови су организационо и материјално јачали и почели су вршити одређену васпитно-образовну функцију. У њима су се дјеца васпитавала у духу основних идеја НОБ-а.

Првих неколико послијератних година карактерише друштвено улагање напора у подстицање развоја предшколског васпитања и образовања и проширивање мреже предшколских установа. Године 1947. донесен је први послијератни *Закон о предшколском васпитању* у БиХ, који је уједно био и први у Југославији, а годину дана касније, 1948. године, донесен је и *Правилник о организацији рада у дјечјем вртићу*. Због недостатка домаће стручне литературе и приручника из ове области, предшколски радници у БиХ у овом периоду углавном су користили страна искуства, а највише искуства из СССР-а, гдје је предшколско васпитање и образовање имало дугу традицију. Без обзира на уложени труд и напор друштва за развој предшколског васпитања и образовања и проширивање мреже предшколских установа до краја 1952. године, БиХ је била међу посљедњим у Југославији по броју установа и обухвата дјече.

Период од 1952. до 1965. године карактерише извјесна стагнација у овој области, недовљна брига свих друштвених чинилаца за развој овог вида васпитања и образовања, што се одразило на темпо развоја мреже предшколских установа и обухвата дјече у њима. Оптимизам за даљи развој предшколског васпитања и образовања, као и његов нови третман у овом периоду јесте доношење *Општег закона о школству 1958. године*. У овом Закону наглашено је да предшколско васпитање и образовање чини саставни дио васпитно-образовног система и да ће оно, у условима савременог живота и пораста материјалних и кадровских могућности, постати, у извјесној мјери, први степен у васпитно-образовном систему. У овом периоду углавном су у раду предшколских установа и радника доминирали утицаји из Србије и Хрватске, зависно од близине појединих крајева и наклоности наших практичара једној или другој средини, као и учесталости присуства њихових стручњака у процесу стручног усавршавања наших васпитача.

Период од 1965. године, па до деведесетих година протеклог вијека представља раздобље интезивног развоја предшколских установа, појачане изградње, наглог ширења мреже, повећаног обухвата дјече, квалитетнијег васпитно-образовног рада, стално стручно усавршавање васпитача, појачаног рада савјетодавне службе, веће организације рада директора предшколских установа, повећаног броја доношења законских, нормативних и других аката, побољшања материјалних основа – обезбјеђивање сталних извора финансирања, примања дипломираних педагога и психолога у установе.

Доношењем првог послијератног *Закона о непосредној дјечјој заштити 1967. године* побољшава се материјална основа предшколског

васпитања и образовања и изналазе се стални извори финансирања ове дјелатности. Оптимизам и повољан тренд за развој ове области дошли су са доношењем *Другог закона о дјечијој заштити* 1975. године који је, у складу са Уставом из 1974. године, довео до формирања Самоуправних интересних заједница (СИЗ-ова) социјалне и дјечије заштите. СИЗ-ови су од свог формирања до пред последњи рат, одиграли велику улогу у развоју и истицању приоритета предшколског васпитања и образовања.

У том периоду донесена су три програма о предшколском васпитању и образовању. Први програм васпитно-образовног рада за предшколско васпитање и образовање у БиХ донесен је и одобрен од Педагошког савјета СР БиХ 1974. године. Програм васпитно-образовног рада у малим школама одобрен је од истог Савјета 1976. године. Оба програма штампана су у Сарајеву 1977. године као један документ под називом *Програм васпитно-образовног рада у предшколским установама и малим школама* (Милијевић, 2010). Према овом Програму, циљ предшколског васпитања и образовања био је у складу са специфичностима психофизичког развоја дјеце-весело и здраво дјетињство, осигурано правилно интелектуално, физичко, морално и естетско васпитање.

Из потребе за развијањем и осавремењивањем васпитно-образовних садржаја, метода и облика рада 1979. године од Педагошког савјета БиХ усвојен је *Други програм рада у предшколским установама*, који је и штампан исте године. Најкомплетнији програм (трећи програм) који је садржавао и програм за јаслице донесен је 1987. године. Штампан је у Сарајеву 1988. године под називом *Програм васпитно-образовног рада у организацијама удруженог рада за предшколско васпитање*.

Рат деведесетих година двадесетог вијека у БиХ изазвао је крупне промјене у свим сферама друштва, у цјелокупном васпитно-образовном систему, па самим тим и у предшколству, што је изазвало његову стагнацију. Након рата, на просторе Републике Српске стижу различити матурацијско-социјализацијски програми. Васпитачи су радили по моделима А или Б програма, који су се, у то вријеме, примијењивали у Србији. Република Српска имала је и *Основе програма предшколског васпитања и образовања*, који је у Републици Српској примијењиван у експерименталној форми, током радне 2006/2007. године. Након провјере његове дидактичко-методичке концепције и хуманистичке оријентације од стране Министарства просвјете и културе 2007. године, одобрен је тада први најкомплетнији и најсвеобухватнији холистички програм под називом *Програм предшколског васпитања и образовања у Републици Српској*, који се примјењује и данас.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Можемо примити да се кроз историју породичном васпитању и образовању дјече предшколског узраста придавао различит значај. Од античког доба изречене су и објелодањене бројне поставке филозофа и педагошких мислилаца о томе ко треба васпитавати дијете – породица или друштво. Било је раздобља у којима је преовладало мишљење да је утицај породице на развој дјече предшколске доби неподобан, те да друштво мора преузети бригу о васпитању и образовању дјече. Јасно је да су током развоја друштва постојали различити приступи у давању примарне улоге или породици или друштву у васпитању и образовању предшколске дјече, али, ипак, основна интенција већине филозофа и педагошких мислилаца била је да породици придају одлучујућу улогу у животу појединца, посебно у првим годинама живота. Важност породице за развој дјечије личности резултат је њених специфичних могућности васпитног дјеловања. Нема сумње да је породица главни и основни чинилац у формирању личности и да је њен утицај незапамћив, али развој и промјене у друштву, те достигнућа научних истраживања о сложености развоја дјетета, довели су и до промјене друштвене свијести о породици и утицају родитеља на васпитање и образовање дјече. Будући да се у предшколском узрасту постављају темељи цјелокупне будуће личности и да од тог периода зависи успјешност и дometи каснијег развоја и учења, за дијете је, поред породице, врло важно и институционално предшколско васпитање и образовање. То је разлог што се као допуна породичном васпитању и образовању јављају институције за предшколско васпитање и образовање.

ЛИТЕРАТУРА

Drugi zakon o dječijoj zaštiti. Službeni list SR BiH br. 7 (1975).

Грандић, Р. (2004). *Прилози породичној педагогији.* Нови Сад: Издање аутора.

Каменов, Е., Спасојевић, Р. (2008). *Предшколска педагогија.* Бијелјина: Педагошки факултет у Бијелјини Универзитета у Источном Сарајеву.

Кампанела, Т. (1964). *Grad sunca.* Београд: Кultura.

Капор-Стануловић, Н. (1985). *Психологија родитељства.* Београд: Нолит.

Коменски, Ј. А. (1886). *Informatorijum za školu materinsku.* Загреб: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

Коменски, Ј. А. (2000). *Материнска школа.* Београд: Просвета.

- Нешковић, С. (2007). *Систем предшколског васпитања Марије Монтесори – полазишта и потврде*. Источно Сарајево: Филозофски факултет Пале.
- Marendić, Z. (1989). „Razvoj predškolskog vaspitanja u BiH”. U: *Zbornik radova sa simpozijuma 100 godina učiteljstva u BiH* (117–120). Sarajevo: SOUR „Veselin Masleša“, Samoupravna interesna zajednica osnovnog obrazovanja i vaspitanja BiH.
- Милијевић, С. (2010). „Предшколско васпитање и образовање у бившој Југославији са посебним освртом на БиХ”. *Наша школа*, Бања Лука 21(3–4), 7–26.
- Општи закон о школству*. Службени гласник ФНРЈ, бр. 28, 746–752 (1958).
- Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske (2006). *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja*. Banja Luka: Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske.
- Пејић, Р. (2001). „Породица и њен утицај на васпитање деце”. *Зборник Више школе за образовање васпитача у Шапцу*, 8(1), 15–31.
- Пејић, Р. (2010). *Унапређивање сарадње наставника и родитеља*. Источно Сарајево: Филозофски факултет Пале.
- Песталоци, Ј. Х. (1946): *Како Гетруда учи своју децу*. Београд: Просвета Београд.
- Pravilnik o organizaciji rada u dječijem vrtiću*. Službeni list NR BiH br. 26 (1948).
- Републички педагошки завод, Савез самоуправних интересних заједница социјалне и дјечије заштите Босне и Херцеговине (1988). *Програм васпитно-образовног рада у организацијама удруженог рада за предшколско васпитање и образовање*. Сарајево: Републички педагошки завод, Савез самоуправних интересних заједница социјалне и дјечије заштите Босне и Херцеговине.
- Републичко просвјетно педагошки завод Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине (1979). *Програм васпитно-образовног рада у организацијама удруженог рада за предшколско васпитање и образовање*. Сарајево: Републичко просвјетно педагошки завод Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине.
- Русо, Ж.Ж. (1925). *Емил или о васпитању*. Београд: Књижарница Рајковић и Ћуковић.
- Савићевић, Д (1967). *Образовање за живот у породици: андрагошко-методичке основе*. Београд: ЗЗИУ.
- Savićević, D (1970). „Образовање одраслих у делу Ј. А. Комenskог”. *Pedagogija* 1, 129–139.

Спасојевић, П, Прибишев Белеслин, Т., Николић; С. (2007). *Програм предшколског васпитања и образовања*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства

Табаци из историје педагогике (1947). Превели: Радован Теодосић, др Светозар Ранчић и Светомир Игњатовић. Београд: Просвета, Издавачко предузеће Србије.

Закон о непосредној дјечијој заштити. Службени лист НР БиХ бр. 42 (1967).

Закон о предшколском васпитању у БиХ. Службени лист НР БиХ бр. 19 (1947).

Збирка текстова педагошких класика (1960). Београд: Савремена школа.

Vonta, T. (2009). *Organizirana predšolska vzgoja v izzivih družbenih sprememb*, Ljubljana: Pedagoški institut.

Žlebник, L. (1970). *Opšta istorija školstva i pedagoških ideja*. Београд: Научна knjiga.

Daliborka Škipina

Mirjana Samardžić

THE MOST IMPORTANT NOTIONS OF HISTORY OF PRESCHOOL EDUCATION DEVELOPMENT

Summary

We note that, historically, family education and education of preschool children attached a different significance. From ancient times were issued and disclosed a number of settings and philosopher pedagogical thinkers about who should educate the child - family or society. There was a period in which the prevalent opinion that family influence on the development of preschool children inelible, and that the company must take care of the education of children. It is clear that during the development of society there are different approaches in providing primary roles or family or society in education of preschool children, but, nevertheless, the basic intention of the majority of philosophers and thinkers teaching was to attach to the family a crucial role in an individual's life, especially in the first years of life. The importance of family for the child's personality development is the result of its unique capabilities of educational work. There is no doubt that the family is the capital and the main factor in the formation of personality and its influence is irreplaceable, but the development and changes

in society and developments scientific research on the complexity of child development, have led to a change social awareness about violence and the influence of parents on education and children's education. Since the pre-school children the foundations the future of the entire personality and that since that period depends on the effectiveness and achievements of later development and learning for the child, in addition to the family, very important and institutional preschool education.